

DOI 10.33930/ed.2019.5007.49(4-6)-10

УДК 82-32:159.938:616.845

**ПРИЙОМ ЕСКАПІЗМУ В КОНЦЕПТОСФЕРІ КАТЕГОРІЇ
СЛІПОТИ***ESCAPISM TECHNIQUE IN THE CONCEPTOSPHERE OF THE CATEGORY
OF BLINDNESS***У. В. Жорнокуй**

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що у вимірах змінних інтерпретативних стратегій до художніх творів, важливо звертатися до прийомів, котрі б дали змогу охарактеризувати їх комплексно, навіть з урахуванням непопулярних тем, як-от сліпота. В літературознавчій парадигмі зазначена тема – лакунарна, оскільки належить до мультидисциплінарних, що відкриває широкі перспективи для подальших досліджень у багатьох площинах – крім безпосередньо компаративістської, ще й психологічної, філософської, медичної тощо.

Постановка проблеми. Категорія сліпоти в українському літературознавстві залишається, за винятком окремих розвідок, малодослідженою, що формує гостру необхідність вивчення цієї категорії задля формування ширшого уявлення про цю проблему, що дасть змогу відійти від компенсаторного принципу трактування сліпоти, що саме по собі веде до хибних суджень щодо онтологічних вимірів екзистенції сліпих персонажів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цій статті проаналізовані праці ключових дослідників, які вивчали з різних сторін категорію сліпоти (Олівер Сакс, Джон Мілтон, Тімоті Д. Вілсон), а також роботи тих науковців, які розглядали взаємозв'язок між прийомом ескапізму та згаданою категорією зокрема (Едвард Зіглера, Леннард Дж. Девіс, Стівен Кушман, Розмарі Гарланд-Томсон). У вітчизняному літературознавстві, на жаль, аналізована тема представлена незначною мірою.

Постановка завдання. Авторка статті ставила за ціль дослідити особливості зображення категорії сліпоти через призму ескапізму як форми втечі від свого стану, що унеможливорює /

Urgency of the research lies in the fact that in the measurement of variable interpretive strategies for works of art, it is important to turn to methods that would allow to characterize them comprehensively, even taking into account unpopular topics, such as blindness. In the literary paradigm, the specified topic is lacunar, as it belongs to multidisciplinary ones, which opens up wide prospects for further research in many areas – in addition to directly comparativist, also psychological, philosophical, medical, etc.

Target setting. The category of blindness in Ukrainian literature remains, with the exception of some investigations, poorly researched, which creates an urgent need to study this category in order to form a broader scientific picture of this problem, which will make it possible to move away from the compensatory principle of interpreting blindness, which itself leads to wrong judgments about ontological dimensions the existence of blind characters.

Actual scientific researches and issues analysis. This article analyzes the works of key researchers who studied the category of blindness in different contexts (Oliver Sacks, John Milton, Timothy D. Wilson), as well as the works of those scholars who considered the relationship between the reception of escapism and the mentioned category in particular (Edward Ziegler, Lennard J. Davis, Stephen Cushman, Rosemary Garland-Thomson). In domestic literature, unfortunately, the analyzed topic is presented to an insignificant extent.

The research objective. The author of the article aimed to investigate the peculiarities of the depiction of the category of blindness through the prism of escapism as a form of escape from one's condition,

гальмує / відтерміновує процеси самоідентифікації персонажів.

Виклад основного матеріалу.

Проаналізовано різноманітні інтерпретативні моделі сліпоти – від метафоричної (роман “Сліпота” Жозе Сарамого і трагедія “Цар Едіп” Софокла) до когнітивно-екзистенційної (на прикладі творчості Ольги Токарчук). Ескапізм незрячих персонажів часто проявляється через зображення їхнього багатого внутрішнього світу, неймовірної уяви та вельми яскравих спогадів, змалювання яких дає змогу письменникам показати спосіб уникнення жорстокої реальності та знайти спосіб існування (співіснування) в гармонії зі своїм станом. Література надає можливість досліджувати ці аспекти людського досвіду, показуючи, як уявна втеча може слугувати засобом виживання та самозбереження у зороцентричному світі, де з втратою зору ти позбавлений права на повноцінне життя.

Висновки. Тема сліпоти оприявлена через прийом ескапізму лише увиразнює небажання прийняти свій стан і це унеможливує ідентифікаційні процеси індивідуумом. Дослідження ж ескапізму в сліпих персонажів є багатогранною темою, що охоплює різні аспекти людського досвіду, що формує значні перспективи подальших досліджень, пов'язаних з аналізованою нами проблемою.

Ключові слова: ескапізм, зороцентризм, мультидисциплінарність, категорія сліпоти, персонаж, прийом, рецептивний аналіз, художній твір.

which makes impossible / inhibits / postpones the processes of self-identification of the characters.

The statement of basic materials. Various interpretive models of blindness are analyzed – from the metaphorical (the novel “Blindness” by Jose Saramago and the tragedy “Oedipus the King” by Sophocles) to the cognitive-existential (on the example of the work of Olga Tokarchuk). The escapism of blind characters is often manifested through the depiction of their large inner world, incredible imagination and very vivid memories, the depiction of which allows writers to show a way to escape the cruel reality and find a way to create (communicate) in harmony with their condition. Literature provides an opportunity to explore these aspects of the human experience, showing how apparent escapism can serve as a means of survival and self-preservation in a star-centered world where, from the inner vision, you have created the right to a fulfilling life.

Conclusions. The theme of blindness revealed through the use of escapism only expresses the reluctance to accept one's condition and this impossible identification process by the individual. The study of escapism in blind characters is a multifaceted topic that covers various aspects of human experience, which forms significant prospects for further research related to the problem we have analyzed.

Key words: escapism, eyecentrism, multidisciplinary, category of blindness, character, reception, receptive analysis, artistic work.

“We do not escape from reality, we free ourselves from it” [12]

Актуальність та постановка проблеми. Будь-яке порушення чи втрата здатності повноцінно функціонувати одного із п'яти органів чуття не можна розглядати як щось інше, окрім як виклик; будь-яка втрата чуттєвого сприйняття світу – як що інше, окрім як катастрофічне зменшення людського потенціалу чи як спосіб пошуку власної ідентифікації. Однак, поки дисфункція або позбавлення зору метафоризується, розглядається як жахливий фатум у зороцентричному світі у рецептивній ретростективі компаративістики, сучасна література все частіше звертається до нової мови тіла, такої, яка б виходила за межі виключно чуття, яке охоплюється в його деідеалізованій реальності, у повному діапазоні її складності, що в результаті формує нові підходи до інтерпретації аналізованої категорії, яка формує образ сліпого не як Чужого чи Іншого, а як рівного іншим учасникам будь-якої спільноти, до якої входить незрячий.

Сліпота у літературних творах не обмежується фізичним станом, вона стає

метафорою, символом, дзеркалом людської душі та суспільства. Сліпота розкриває найглибші страхи, найсильніші надії та найпотаємніші істини; нагадує нам про крихкість людського буття і вразливість індивіда перед незвіданим, що формує інтерпретативний наратив категорії незрячості – від фаталістичного до компенсаторного, від символічно-метафоричного до онтологічно-реалістичного. Обсяг інтерпретативного діапазону сліпоти в літературі лише увиразнює її повсякчасну актуальність.

Характерно, мотив сліпоти здебільшого пов'язаний з негативною семантикою, що, врешті, укотре підтверджує страх людини перед незвіданим. Екзистенція незрячого персонажа або змальовується через призму містичного, або ж компенсаторного, але в обидвох випадках неможливість пізнати життя категоріями зороцентричного світу формує опозицію між зрячою і сліпою людиною як Я – Інший / Чужий. “Nearly all these traits are negative, reflecting the low social status blind people are usually accorded. These fictional blind characters are miserable, helpless, useless, maladjusted, mysterious, evil, or pitiful. They may be fools or beggars. On the one hand, they live in a terrifying, death-like world of darkness, are being punished for past sins (often sexual in nature), and are to be feared and avoided. On the other hand, they may possess superhuman powers and insights, to compensate for their blindness, or they are morally superior to sighted people because they are not tarnished by the shallowness of the visual world” [20].

Метою ж нашої розвідки є дослідження категорії сліпоти через призму ескапізму як форми втечі від свого стану, як форми неприйняття свого стану, як тут-екзистенції перед усвідомленням того, що втрата зору – це не вирок, а навпаки стимул для глибшого самопізнання. Тобто через втечу сліпий персонаж часто приходиться до внутрішнього прозріння, тому й сам прийом часто є ключовим у характеротворенні незрячих героїв.

Виклад основного матеріалу. Дослідження сліпоти в літературі охоплює різні аспекти, включаючи наукові праці, культурологічні дослідження, літературознавчі аналізи та медичні дослідження, оскільки категорія стоїть на стику кількох дисциплін, тому і для комплексного дослідження науковці часто вдаються одночасно до кількох площин. Серед найвідоміших дослідників сліпоти варто виділити роботи Олівера Сакса (відомий невролог та письменник, який досліджував різні аспекти неврологічних розладів, включаючи сліпоту, особливо її вплив на людське сприйняття та життя), Жоржа Батая (французький філософ і письменник, чия робота “Література і зло” досліджує теми зору та сліпоти в контексті екзистенціалістських ідей та моральних дилем), Джона Мілтона (хоча він більше відомий як поет і автор “Втраченого раю”, письменник, втративши зір в дорослому віці, звертається до особистого досвіду сліпоти у своїх пізніших творах та роздумах про людську природу і сприйняття), Хорхе Луїса Борхеса (аргентинський письменник, який частково осліп у старшому віці, що неодноразово стало темою його творів), Тімоті Д. Вілсона (психолог, який досліджував когнітивні аспекти сліпоти та несвідомого процесу обробки інформації), Сьюзен Баррі (нейробіолог і автор книги “Fixing My Gaze”, де вона описує власний досвід зорової реабілітації та наукові аспекти зорового сприйняття). Ці дослідники зробили значний внесок у розуміння сліпоти, її культурного значення та впливу на літературу та науку, насамперед, тому що їхні праці часто поєднують науковий аналіз з особистими роздумами та літературними дослідженнями, що робить їх вагомими джерелами знань у цій сфері, і віддаляє світ від метафорично-символічного тлумачення, формуюючи все чіткіші антропологічні наративи зображення категорії сліпоти.

Інтерпретативно категорія сліпоти відрізняється від епохи до епохи, найчастіше це зумовлено її філософськими, релігійними та культурно-мистецькими особливостями, котрі є визначальними при формуванні письменницького ідіостилу.

По-перше, у багатьох творах сліпота виступає як метафора внутрішнього зору. Д. Кент писав: "...it [сліпота як метафора – У.Ж.] can represent blind prejudice; it may stand for purity or for freedom from the tainted, physically viewed world; or, as it does for Sontag, it can symbolize forces of darkness and death. Writers' imaginations are shackled to notions about blindness, which have been repeated so often as to be accepted as literary fact, despite all evidence to the contrary" [20]. У романі "Сліпота" Жозе Сарамаго [9] простежуємо, як суспільство, раптово втративши зір, опиняється перед обличчям хаосу та морального занепаду, що вкотре увиразнює суспільно-філософський та культурно-мистецький зороцентризм. Проте саме через сліпоту як категорію фізичну герої починають бачити справжню суть людських відносин, силу солідарності та необхідність співчуття, що все разом формує категорію духовного прозріння. Таким чином, категорія сліпоти у Сарамаго постає вирішальною у висвітленні ідейно-сислової компоненти: письменник змушує нас замислитися: чи дійсно бачимо те, що екзистенційно важливо, чи засліплені (у прямому і переносному значеннях) своїми упередженнями, страхами та буденністю, якими, власне, і знецінюємо значущість свого буття. "In this way, the blindness epidemic is not just a plot device or a metaphor for the unforeseeable catastrophes that can strike humankind at any time: it also represents contemporary society's decadence—or its blindness to what is truly important for human beings – as well as people's disorientation in a universe that neither provides them with clear answers the purpose of existence nor appears to consistently reward the morally good and punish the evil" [13]. Таким чином, роман Ж. Сарамаго – зразок широкої метафори стосовно людей, сліпих у своєму обмеженому контролі над власним життям: вони не можуть ані повністю зрозуміти, чому відбуваються події (наприклад, як зображена у творі масова епідемія сліпоти), ані точно знати, що станеться з ними в майбутньому. Водночас роман показує, що люди можуть навчитися "бачити", приймаючи цей невизначений людський стан і беручи відповідальність за власне існування.

По-друге, у класичній трагедії Софокла "Цар Едіп" [10] сліпота стає символом знання та незнання. У цій трагедії Софокла мотив сліпоти набуває троякого звучання: 1) фізична сліпота і метафорична сліпота. Тіресій, сліпий пророк, має дар передбачення і може бачити істину, незважаючи на свою фізичну сліпоту. Це підкреслює іронію, що сліпий може "бачити" більше, ніж зрячі. У той час Едіп, який фізично зрячий, є "сліпим" до істини про своє походження та свої вчинки: його шлях до її пізнання – це процес поступового прозріння, який приводить до катастрофічних відкриттів про самого себе; 2) самоосліплення Едіпа. Коли Едіп дізнається правду про своє походження та вчинки (убив свого батька і одружився зі своєю матір'ю), він засліплює себе, виколюючи очі. Подібний вчинок символізує небажання більше бачити жахливу реальність. Самоосліплення Едіпа також можна інтерпретувати як його спробу покарати себе та відокремитися від світу, в якому він так довго жив у невіданні; 3) знання і невігластво. Мотив сліпоти в "Царі Едіпі" підкреслює відмінність між знанням і невіглаством. Незважаючи на всі свої зусилля дізнатися істину, Едіп залишається сліпим до неї, поки вона не відкривається в найбільш трагічний спосіб. Ця тема відображає давньогрецьке уявлення про долю та обмеженість людського розуму перед силами, що керують всесвітом. Таким чином, мотив сліпоти в творчості Софокла є багатограним і

символізує як фізичну, так і метафоричну нездатність бачити істину. Це потужний літературний інструмент, який підкреслює центральні теми його трагедій, такі як знання, невігластво, доля і вільна воля. “Протистояння між богом і людиною, проблеми свободи, долі і провини видалися б неподоланими глядачеві й інтерпретатору, якби автор своєю легкою рукою не об’єднав усе це в якусь невагому симфонію. Водночас Софокл повертає нам усвідомлення сили людського духу перед лицем божественної волі” [8].

По-третє, часто сліпота у літературі виступає як випробування, через яке герої проходять, щоб здобути новий рівень розуміння і прозоріння. Ця інтерпретативна модель звучить як опозиція до попередньої. У Ольги Токарчук головний герой, осліпнувши, вчиться бачити світ навколо себе по-новому. Він відкриває для себе невидимі раніше аспекти життя, розкриває красу і жах у всьому, що його оточує. Сліпота стає для нього шляхом до глибшого усвідомлення себе і світу. [6; 7]

Ескапізм у літературі означає прагнення втечі від реальності через занурення в уявні світи, розповіді та образи. Цей феномен часто розглядається як спосіб відволіктися від стресів і турбот повсякденного життя. Ескапізм може проявлятися у різних жанрах літератури, таких як фентезі, наукова фантастика, пригодницька література та інші. Приклади звернення до цього прийому зустрічаємо у романах Дж. Р. Р. Толкієна [12] (переконані, що у його фентезійних романах через створення особливих світів, автор дає змогу читачеві краще пізнати і усвідомити власний), Айзек Азімов (його серія “Фундація” [1-5] є прикладом того, як наукова фантастика може слугувати ескапістською літературою), Р. Л. Стівенсон (у романі “Острів скарбів” [11] пропонує читачам поринути в світ піратських пригод, уможливлючи втечу від буденності через захоплюючі пригоди разом з героями).

Ескапізм у літературі часто проявляється через сліпих персонажів, які використовують уяву та внутрішній світ, щоб компенсувати фізичні обмеження зору. Ці персонажі можуть створювати альтернативні реальності або занурюватися у свої думки і спогади, щоб втекти від своєї фізичної реальності.

Для сліпих персонажів ескапізм часто має глибокий психологічний сенс. Втрата зору може спровокувати потребу створювати внутрішні світи, які компенсують відсутність зовнішніх візуальних стимулів. Такий ескапізм дозволяє їм зберегти відчуття контролю та надії, що є важливим для їх психологічного благополуччя.

Ескапізм у сліпих персонажів часто проявляється через їхній багатий внутрішній світ, уяву та спогади, що допомагають їм уникати жорстокої реальності і знайти спосіб існувати в гармонії зі своїм станом. Література надає можливість досліджувати ці аспекти людського досвіду, показуючи, як уявна втеча може слугувати засобом виживання та самозбереження.

Дослідження явища ескапізму у сліпих персонажів у літературі часто проводяться в контексті ширших літературознавчих і психологічних аналізів. Ці дослідження можуть включати вивчення теми інвалідності, сприйняття реальності, символізму сліпоти та психологічних механізмів адаптації. Серед найвідоміших дослідників виділяємо праці Едвард Зіглера (його роботи [21] часто фокусуються на тому, як інвалідність впливає на літературні наративи та як персонажі з інвалідністю використовують різні механізми адаптації, включаючи ескапізм), Леннард Дж. Девіс (автор досліджує [15], як література відображає досвід інвалідності і які психологічні механізми використовують персонажі для адаптації), Стівен Кушман (він досліджував [14], як література використовує сліпоту як метафору для ескапізму), Розмарі Гарланд-Томсон (її роботи [16] часто

зосереджуються на тому, як персонажі з інвалідністю, включаючи сліпих, використовують свою уяву для побудови альтернативних реальностей), Джорджина Клідж [17] (її книга "Sight Unseen" є знаковим твором, що поєднує особисті есе з теоретичним аналізом, досліджуючи культурні уявлення про сліпоту. Ця робота стала важливою віхою в галузі досліджень інвалідності, допомагаючи зрозуміти, як сліпі люди сприймають і взаємодіють зі світом). Остання із зазначених дослідниць чи не найзнаковіша у розвитку студій інвалідності. Джорджина Клідж зробила великий внесок у розширення розуміння сліпоти та культурних уявлень про інвалідність, працюючи на перетині літератури, культури та соціальної адвокації.

Дослідники, згадані вище, часто використовують міждисциплінарний підхід, включаючи літературознавство, психологію та культурологію, щоб глибше зрозуміти, як сліпі персонажі в літературі використовують ескапізм як засіб виживання та адаптації. Вони аналізують твори класичної та сучасної літератури, виявляючи, як внутрішні світи і уявні втечі стають важливими елементами нарративу та розвитку персонажів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Тема сліпоти оприявлена через прийом ескапізму лише увиразнює небажання прийняти свій стан, а, отже, унеможливує ідентифікаційні процеси індивідумом. Як влучно підкреслював Олівер Сакс: "Defects, disorders, diseases . . . can play a paradoxical role, by bringing out latent powers, developments, evolutions, forms of life, that might never be seen, or even be imaginable, in their absence. It is the paradox of disease, in this sense, its "creative" potential, that forms the central theme of ... book" [18].

Таким чином, дослідження ескапізму у сліпих персонажів є багатогранною темою, що охоплює різні аспекти людського досвіду, і її розглядають як літературні, так і психологічні дослідники. Міждисциплінарний характер категорії сліпоти розкриває нові інтерпретативні та наратологічні перспективи досліджень.

Категорія сліпоти в літературі розкриває перед нами багатогранність людського досвіду, вона ставить питання, на які немає простих відповідей. Сліпота вчить нас, що бачити – це не лише фізична здатність, але й духовна. Це заклик до кожного з нас відкрити очі на справжні цінності, не бути засліпленими ілюзіями та знайти світло всередині себе.

Список використаних джерел:

1. Азімов, А. 2017. *Фундація та Імперія*. Переклад з англійської Романа Ключка. Харків : КСД. 224 с. (Серія "Фундація" № 2).
2. Азімов, А. 2017. *Фундація*. Переклад з англійської Романа Ключка. Харків : КСД. 224 с. (Серія "Фундація" № 1).
3. Азімов, А. 2017. *Друга Фундація*. Переклад з англійської Романа Ключка. Харків : КСД. 224 с. (Серія "Фундація" № 3).
4. Азімов, А. 2020. *Межа Фундації*. Переклад з англійської Романа Ключка. Харків: КСД. 480 с. (Серія "Фундація" № 4).
5. Азімов, А. 2021. *Фундація та Земля*. Переклад з англійської Нати Гриценко. Харків: КСД. 480 с. (Серія "Фундація" № 5).
6. Камінська, А. 2005. Створити й описати світ : [про творчість Ольги Токарчук]. *Кур'єр Кривбасу*. № 188, с. 204-216.
7. Камінська, А. 2004. День, ніч та інші простори : [про творчість Ольги Токарчук]. *Кур'єр Кривбасу*. № 178, с. 199-200.
8. Радченко О.А. 2021. "Цар Едип" Софокла в іманентній інтерпретації Еміля Штайгера. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Філологічні науки"*. № 1 (21), с. 29-39.
9. Сарамого, Ж. 2013. *Сліпота: роман*. Переклад з португ. В. Й. Шовкуна. Харків: Фоліо.

10. Софокл. *Цар Едіп*. Доступно: <<https://dovidka.biz.ua/tsar-edip-chytaty-sofokl/>> [29 Травня 2024].
11. Стівенсон, Р.Л. *Острів скарбів*. Доступно: <<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=238>> [29 Травня 2024].
12. Толкієн, Дж.Р.Р. 2003. *Володар Пернів: Хранителі Персня*. Переклад з англ. А. Немірової. Харків: Фоліо. 432 с.
13. Anonymous. *Blindness and Sight: Symbol Analysis*. Available at: <https://www.litcharts.com/lit/blindness/symbols/blindness-and-sight> (accessed 8.06.2024).
14. Cushman, S. 1993. *Fictions of Form in American Poetry*. Princeton University Press.
15. Davis, Lennard J. 2000. *My Sense of Silence : Memoirs of a Childhood with Deafness*. Illinois: University of Illinois Press, Champaign. 158 p.
16. Garland-Thomson, R. 2017. *Extraordinary Bodies : Figuring Physical Disability in American Culture and Literature*. Columbia: Columbia University Press. 224 p.
17. Kleege, G. 2018. *More than meets the eye: what blindness brings to art*. London: Oxford University Press. 176 p.
18. Sacks, O. 1995. *An Anthropologist on Mars: Preface*. New York: Vintage. Pp. 57-102.
19. Tokarczuk, O. 1995. *E. E. Warszawa : Państw. Instytut Wydawniczy*. 272 s.
20. Kent, D. 1989. Shackled Imagination: Literary Illusions About Blindness. *Journal of Visual Impairment and Blindness*. March, pp.145-149.
21. Zigler, E., Burack, J.A., Hodapp, R.M., Iarocci, G. 1993. *The Oxford Handbook of Intellectual Disability and Development*. 432 p. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780195305012.001.0001 (accessed 29.05.2024).

References:

1. Asimov, A. 2017. *Fundatsiya [Foundation]*. Translated from English by Roman Klochko. Kharkiv: KSD. 224 p. (Series “Foundation” № 1).
2. Asimov, A. 2017. *Fundatsiya ta Imperiya [Foundation and Empire]*. Translated from English by Roman Klochko. Kharkiv: KSD. 224 p. (Series “Foundation” № 2).
3. Asimov, A. 2017. *Druha Fundatsiya [Second Foundation]*. Translated from English by Roman Klochko. Kharkiv: KSD. 224 p. (Series “Foundation” № 3).
4. Asimov, A. 2020. *Mezha Fundatsiyi [Foundation's Edge]*. Translated from English by Roman Klochko. Kharkiv: KSD. 480 p. (Series “Foundation” № 4).
5. Asimov, A. 2021. *Fundatsiya ta Zemlya [Foundation and Earth]*. Translated from English by Nata Hrytsenko. Kharkiv: KSD. 480 p. (Series “Foundation” № 5).
6. Kaminska, A. 2005. Stvoryty i opysaty svit: pro tvorchist Olhy Tokarczuk [To create and describe the world: about O. Tokarczuk's creative works]. *Kuryer Kryvbasu*. № 188, pp. 204-216.
7. Kaminska, A. 2004. Den, nich ta inshi prostory: pro tvorchist Olhy Tokarchuk [Day, night and other spaces: about O. Tokarczuk's creative works]. *Kuryer Kryvbasu*. № 178, pp. 199-200.
8. Radchenko O.A. 2021. “Tsar Edyp” Sofokla v immanentniy interpretatsiyi Emilya Shtayhera [“Oedipus the King” by Sophocles in the immanent interpretation of Emil Steiger]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelya. Series “Philology”*. № 1 (21), pp. 29-39.
9. Saramaho, Zh. 2013. *Slipota: roman [Blindness: novel]*. Translated from Portuguese by V.Y. Shovkun. Kharkiv: Folio.
10. Sophocles. *Tsar Edyp [“Oedipus the King”]*. Available at: <https://dovidka.biz.ua/tsar-edip-chytaty-sofokl/> (accessed 29.05.2024).
11. Stivenson, R.L. *Ostriv skarbiv [The treasure island]*. Available at: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=238> (accessed 29.05.2024).
12. Tolkien, J. R.R. 2003. *Volodar Persniv: Khraniteli Persnya [The Lord of the Rings: The Fellowship of the Ring]*. Translated from English by A. Nemirova. Kharkiv: Folio. 432 p.
13. Anonymous. *Blindness and Sight: Symbol Analysis*. Available at: <https://www.litcharts.com/lit/blindness/symbols/blindness-and-sight> (accessed 8.06.2024).
14. Cushman, S. 1993. *Fictions of Form in American Poetry*. Princeton University Press.
15. Davis, Lennard J. 2000. *My Sense of Silence : Memoirs of a Childhood with Deafness*. Illinois: University of Illinois Press, Champaign. 158 p.

16. Garland-Thomson, R. 2017. *Extraordinary Bodies : Figuring Physical Disability in American Culture and Literature*. Columbia: Columbia University Press. 224 p.
17. Kleege, G. 2018. *More than meets the eye: what blindness brings to art*. London: Oxford University Press. 176 p.
18. Sacks, O. 1995. *An Anthropologist on Mars: Preface*. New York: Vintage. Pp. 57-102.
19. Tokarczuk, O. 1995. *Е. Е. Warszawa : Państw. Instytut Wydawniczy*. 272 s.
20. Kent, D. 1989. Shackled Imagination: Literary Illusions About Blindness. *Journal of Visual Impairment and Blindness*. March, pp.145-149.
21. Zigler, E., Burack, J.A., Hodapp, R.M., Iarocci, G. 1993. *The Oxford Handbook of Intellectual Disability and Development*. 432 p. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780195305012.001.0001 (accessed 29.05.2024).

DOI 10.33930/ed.2019.5007.49(4-6)-11

УДК 37.017.4:140.8

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

MAIN DIRECTIONS AND STRUCTURAL ELEMENTS OF CIVIC EDUCATION

О. Л. Притула

Актуальність теми дослідження. Військово-патріотичне виховання учнівської молоді, як пріоритетна в умовах сьогодення складова патріотичного виховання, має спиратися на духовність та систему цінностей українства, а також містити в собі загальну військово-історичну та прикладну фізичну підготовку, вивчення основ військової служби та безпеки життєдіяльності.

Постановка проблеми вбачається в необхідності актуалізації дослідницьких завдань щодо розвитку таких напрямів та структурних елементів громадянського виховання як досягнення фізичної досконалості, зміцнення волі і духу, формування морально-етичних якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика осмислення патріотичного і громадянського виховання розглядається у працях: І. Беха, Г. Ващенко, П. Вербицької, В. Волошина, О. Кривоноса, А. Макаренка, С. Рябова, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, І. Турчика, К. Чорної та інших науковців.

Постановка завдання. Визначити особливості напрямів та структурних елементів громадянського виховання особистості.

Urgency of the research. Military-patriotic education of schoolchildren as a priority component of patriotic education in today's conditions should be based on spirituality and the system of values of Ukrainians, as well as should include general military-historical and applied physical training, study of the basics of military service and life safety.

Target setting is seen in the need to actualize research tasks regarding the development of such directions and structural elements of civic education as achieving physical perfection, strengthening the will and spirit, and forming moral and ethical qualities.

Actual scientific researches and issues analysis. The problems of understanding patriotic and civic education are considered in the works of: I. Bekh, H. Vashchenko, P. Verbytska, V. Voloshyn, O. Kryvonos, A. Makarenko, S. Riabov, V. Sukhomlynskyi, O. Sukhomlynska, I. Turchuk, K. Chorna and other scientists.

The research objective is to determine the features of directions and structural elements of civic education of the individual.